

Маргарита Козир

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та історії педагогіки,
Педагогічний інститут,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
m.kozyr@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0001-8402-2589

Наталія Філонова

студентка V курсу
ОП «Педагогіка середньої освіти»,
Педагогічний інститут,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
nafilonova.pi21@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0003-4767-5198

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті йдеться про теоретичні аспекти формування в учнів 5-6 класів національної свідомості на уроках української мови та літератури. на основі напрацювань науковців авторами здійснено аналіз останніх досліджень і визначено сутність понять «свідомість», «національна самосвідомість», «національна свідомість», «формування», «патріотизм», «цінності». Виявлено загальне та специфічне бачення дослідників щодо цих феноменів. Наголошено на тому, що кожна освітня установа України має бути осередком становлення громадянина-патріота, який готовий розбудувати свою державу як незалежну та демократичну, забезпечувати її національну безпеку та сприяти єдності українського народу. Вагоме місце в цій справі автори віддають урокам української мови та літератури, адже саме вони мають давати не лише знання, а й виховувати в підростаючого покоління повагу та любов до національної мови та культури. Автори також виокремлюють основні завдання, які стоять перед сучасним учителем: створити чітку систему роботи, спрямовану на формування національної свідомості та самосвідомості учнів; виховувати свідомого громадянина України; популяризувати українську мову, власним прикладом прищеплювати учням любов та дбайливе ставлення до рідної мови, традицій, культури; формувати національну свідомість учнів; постійно систематизувати та інтегрувати набуті знання; прищеплювати потребу зробити власний внесок у долю батьківщини.

Обґрунтовано необхідність формування національної свідомості учнів 5-6 класів на уроках української мови та літератури як головного чинника подолання негативного в соціальному житті, формування культури, міжнаціональних відносин в суспільстві, виховання толерантності тощо.

Ключові слова: національна самосвідомість; національна свідомість; патріотизм; свідомість; формування; цінності.

© Козир М., Філонова Н., 2022

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022

Постановка проблеми. Процес становлення України як самостійної держави вимагає від кожного громадянина самовизначення і національного самоусвідомлення. Пріоритет на формування національної свідомості в учнів, виховання духовно багатих, всебічно розвинутих

патріотів нашої держави визначений у нормативно-правових освітніх документах та відображений у виховних концепціях. Сьогодні дуже важливо, щоб молодь України мала свою життєву позицію, виражену у ставленні до держави, загальнолюдських і національних цінностей,

української культури та народних традицій (Розлуцька Г, 2009, с.81).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання формування національної свідомості дітей та молоді завжди були і є провідними в дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних педагогів, психологів та дослідників. Різні аспекти національного виховання розглядали в свій час Г. Ващенко, М. Грушевський, В. Жмир, І. Зайченко, В. Кузь, В. Лісовий, М. Маркевич, В. Москалець, І. Огієнко, Ю. Руденко, С. Русова, Д. Тхоржевський, К. Ушинський, К. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін.

Зазначимо, що першими ідею національного обґрунтували О. Духнович і К. Ушинський. Головним джерелом життя народу, на думку класиків педагогіки, є виховання, яке зміцнює і розвиває в людині народність, розвиваючи водночас її розум і самосвідомість, могутньо сприяє розвиткові народної самосвідомості взагалі, воно вносить світло свідомості у тайники народного характеру і робить сильний і благотворний вплив на розвиток суспільства, його мови, його літератури, його законів... словом на всю його історію (Ушинський К., 1983, С.43-103).

Метою статті є на основі цілісного аналізу наукових джерел теоретично обґрунтувати формування національної свідомості учнів 5-6 класів на уроках української мови та літератури.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

1) визначити і проаналізувати теоретичні засади з досліджуваної теми;

2) обґрунтувати необхідність формування національної свідомості учнів 5-6 класів на уроках української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Після проголошення Україною своєї незалежності суспільно-політичні реалії спонукають збільшити увагу до проблеми консолідації нації, одним із шляхів вирішення якої є впровадження нових вимог до освіти та виховання. Особливо актуальним це питання є для країн із постсоціалістичним минулим, зокрема для України, сучасна дійсність якої вимагає виховання в молодого покоління почуття патріотизму, національної приналежності, активної громадської позиції, відданості справі зміцнення своєї держави тощо. За роки незалежності в Україні створено передумови для оновлення змісту й технологій патріотичного виховання, формування гуманістичних цінностей та громадянської позиції молодого покоління. Уже після появи 1991 року незалежної держави рівень патріотичної самовідданості її громадян мав би перевищити всі показники колишніх часів, але очікуваного патріотичного «вибуху», незважаючи на зміну в країні офіційної урядової позиції, довгий час не відбувалося. Першим поштовхом до цього стала Помаранчева революція. Більший

вплив на патріотичну консолідацію суспільства мали події 2013-2014 років, що суттєво почали змінювати людей і сприяти формуванню національної свідомості (Селищева І., 2016, С. 60-65).

У сучасних умовах історичного розвитку нашого народу із найважливіших завдань суспільства є виховання патріота незалежної України, здатного змолоду брати творчу участь у розбудові суверенної держави, її захисті та піднесенні міжнародного авторитету.

Сьогодні Україна проживає один із найскладніших періодів власного становлення та розвитку. Відбувається випробовування нації на стійкість, мужність та порядність. Саме в такі періоди загартовується сила і дух народу, викристалізуються її цінності, торується нелегкий шлях до суверенності. Сьогодні виховання національної свідомості учнів розглядається на державному рівні як головний пріоритет та органічна складова освіти (Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти). На жаль, люди не народжуються з почуттям самоідентифікації себе громадянином і патріотом власної країни. Вони повинні пройти складний шлях розвитку та стати носіями ціннісних пріоритетів. Школа є відображенням суспільних та освітніх змін, унікальним соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, саме тому роль школи у процесі національно-патріотичного виховання підростаючого покоління є дуже важливою. Тож кожна освітня установа України має бути осередком становлення громадянина-патріота, який готовий розбудовувати свою державу як незалежну та демократичну, забезпечувати її національну безпеку та сприяти єдності українського народу. Вагоме місце в цій справі займають уроки української мови та літератури. Вони повинні давати не лише знання, а й виховувати в підростаючого покоління повагу та любов до національної мови та культури (Селищева І., 2016, с. 63).

Проблема громадянина-патріота постала перед людством тоді, коли виникла перша держава. Свого часу Цицерон у діалогах «Про державу» зазначав, що найблагодійніші помисли — це помисли про благо Вітчизни. Тож для активного та успішного розвитку будь-якої держави вкрай важливим є виховання патріотів.

Патріотизм (грецьк. *patriotes* — «співвітчизник», грецьк. *patris* — батьківщина) — це моральний і політичний принцип, соціальне відчуття, змістом яких є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, готовність підкорити свої особисті потреби потребам суспільства. Патріотизм тісно пов'язаний із гордістю за досягнення та культуру своєї нації, бажанням зберігати її традиції та мову (Бугай Л., 2020).

Варто зазначити, що сьогодні національне виховання дітей і молоді набуло неабиякої

гостроти і особливої актуальності в нашій державі. Свідченням цього є низка нормативно-правових документів (Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року):

- Указ Президента України від 13.10.2015 №580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 — 2020 роки»;
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (16.06.2015 р.);
- Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи»;
- Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День Соборності України»;
- Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України»;
- Указ Президента України від 24.09.2014 № 744 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності»;
- Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212;
- Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, схвалена Указом Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 41 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009 — 2015 роки»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2009 № 1494 «Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини»;
- Доручення Кабінету Міністрів України від 05.05.2009 № 22966/1/1-09 та План організації виконання положень Указу Президента України від 27.04.2009 № 272 «Про проведення Всеукраїнської молодіжної акції «Пам'ятати. Відродити. Зберегти»»;
- Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 № 3754/981/538/49;
- наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді»;

— наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України»;

— наказ Міністерства освіти і науки України від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України»;

— лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 № 1/9-412 «Про проведення Уроків мужності»;

— лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.12 № 1/9-530 «Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи».

Органи державної влади та нормативно-правові документи визначають мету патріотичного виховання, яка передбачає становлення громадянина України, готового самовіддано розбудувати її як незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, знати свої права й обов'язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві. Патріотичне виховання в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому, адже це головний засіб зміцнення єдності і цілісності України (Вісник наукової бібліотеки, 2015, с.45).

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді — це комплексна системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові та вірності до Батьківщини, готовності до виконання громадянського обов'язку з захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, турботи про благо свого народу (Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА», 2020, с.154).

Слід зауважити, що з проголошенням незалежності України державними інститутами проводиться послідовна політика, спрямована на формування національної ідентичності громадян. Об'єктом цієї політики є молодь, а основним каналом її реалізації виступає система освіти. Відповідно, освіта є тим механізмом, що забезпечує передачу наукових знань від одного покоління до іншого. Знання ж передаються й іншим способом — через життєвий досвід, культуру, через безпосереднє спілкування людей. Однак освіта має принципову відмінність від інших засобів передачі знань, бо забезпечує цьому процесові системність та цілеспрямованість. Водночас у процесі освіти в особи розвивається здатність

користуватися набутими знаннями, організувати на їхній основі власну практичну діяльність. Спираючись на знання, освіта навчає людину жити за законами культури, передає їй переважно наукові знання, формує наукову картину світу, вибудовує власний ціннісний світ особистості. Тож освіта має унікальні властивості, котрі характеризуються наявністю власних цінностей та норм, а за відповідних умов вона здатна виконувати домінуючу роль і може впливати на суспільство, призводячи до його кардинальних змін (Селищева І., 2016, с.63)

Завдання школи полягає в тому, аби так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних учителів, шкільне середовище виховували дітей у дусі патріотизму, національної ідентичності та самобутності. Мета заходів національно-патріотичного виховання у навчальних закладах — сприяти набуттю дітьми та молоддю досвіду патріотичних дій, вихованню в дусі патріотичного обов'язку, формуванню національної свідомості (Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА», 2020, с.155).

Відповідно, сучасна школа потребує подальшого розвитку з урахуванням традицій етносу в навчанні і вихованні. Становлення та розвиток державності супроводжується процесом формування та розвитку національної свідомості громадян. Свідомість — це надзвичайно специфічний, непередметний об'єкт вивчення. Її неможливо побачити, виміряти, зафіксувати у вигляді об'єктивних даних, неможливо виокремити із цього змістового зв'язку, оскільки поза ним вона не існує. Свідомість набуває своєї завершеності та цілісності через самосвідомість. Варто розрізнити терміни «національна свідомість» та «національна самосвідомість». Національна свідомість виступає як усвідомлення спільнотою або окремою людиною своєї національної належності, спорідненості геополітичних, культурних, соціальних, історичних інтересів. Вона пов'язана із самоідентифікацією нації (Фурманюк М., 2011, с.294). Якщо говорити про національну самосвідомість, то це особливий динамічний складник самосвідомості особистості, який включає в себе усвідомлення індивідом специфічних рис власної нації, відмінних від інших, її історичного минулого, а також ставлення до цінностей, які нація напрацювала в процесі свого розвитку. Попри це, у національній самосвідомості зафіксоване бачення національних інтересів та майбутнього власної нації. з нею пов'язане усвідомлення власної державно-територіальної, духовної, історичної та культурної соборності та неповторності. Основою національної свідомості є національна самосвідомість, яка розуміється як належність до певного народу й певної культури. Життєвий шлях нації залежить від особливостей її національної самосвідомості (Вдовенко І., 2015, с.54).

Формування — це процес становлення людини як соціальної істоти під впливом усіх без винятку факторів — екологічних, психологічних, соціальних, економічних, національних, релігійних тощо (Козир М., 2007, с.99).

Формування національної свідомості є вкрай важливим. Л. Кулішенко наголошує на тому, що в особистості з розвинутою національною свідомістю і самосвідомістю гармонійно поєднуються такі моменти, як здатність усвідомлювати сутність нації, до якої вона себе відносить, з якою себе ідентифікує; надання важливого значення тому, як ставляться до неї, до її нації інші національні спільноти; та усвідомлення, що кожна нація є джерелом розвитку й забезпечення всіх інших націй, які разом складають людство. Провідну роль у процесі формування національної свідомості варто відводити саме національній школі, де закладаються знання про мову, історію, культуру, особливості національного світобачення, а це, врешті-решт, сприяє формуванню національної свідомості (Кулішенко Л., 2011, с.4).

Особливого значення для України формування національної ідентичності громадян набуло в ХХІ ст., у яке українська держава увійшла незалежною і соборною. Перед нею стоїть завдання — розбудова всіх галузей і ланок, важливих для життєдіяльності країни. Процес національної консолідації, формування нової суспільної солідарності в Україні ускладнюють як ідеологічна спадщина тоталітаризму, так і гострі соціальні протиріччя. Найважливішим засобом та джерелом формування національної свідомості громадян, органічним компонентом усіх ланок та усіх форм системи освіти є національне виховання. Отже, йдеться про необхідність систематичного і цілеспрямованого виховання національного типу особистості, формування в неї національної свідомості та самосвідомості, чим досягається духовна єдність поколінь, наступність національної культури і безсмертя нації.

Отже, особлива роль у вихованні національної самосвідомості належить школі, яка має готувати школярів до суспільного життя, формувати в них національний світогляд, патріотичні почуття, активну громадянську позицію.

На розв'язання усіх цих завдань спрямований шкільний курс української мови і літератури. Головні завдання, які стоять перед учителем:

1. Створити чітку систему роботи, спрямовану на формування національної свідомості та самосвідомості учнів.
2. Виховувати свідомого громадянина України.
3. Популяризувати українську мову, власним прикладом прищеплювати учням любов та дбайливе ставлення до рідної мови, традицій, культури.
4. Формувати національну свідомість учнів.

5. Постійно систематизувати та інтегрувати набуті знання.

6. Прищеплювати потребу зробити свій внесок у долю батьківщини.

Метою формування національної свідомості на уроках української мови та літератури є сприяння вихованню у молодого покоління почуття патріотизму, самоідентифікації, завдяки любові та поваги до рідної мови, захоплення літературою та українськими класиками. Виходячи з цього, основна ідея полягає в мотивації громадської активності молодого покоління. Це стане запорукою небайдужості як сучасного, так і прийдешніх поколінь громадян.

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою національної безпеки України. Реалізація єдиної комплексної програми патріотичного виховання молодих громадян України забезпечує ґрунтовну мотивацію молоді до праці на користь України.

Висновки. У сучасному багатонаціональному та полікультурному просторі особливого значення набуває вивчення людського суспільства. Аналіз духовних цінностей, які переважають у тому чи іншому суспільстві, допомагає виявити рівень його розвитку та зрозуміти,

чому окреслене суспільство живе саме так, а не інакше. Сьогодення характеризується переосмисленням цінностей та ставленням людства до цивілізації і культури. Процеси, що мають місце в Україні — європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, зміни в особистісному розвитку кожного українця — відбуваються на тлі сплеску інтересу та формування нового ставлення до мови, літератури, історії, культури, релігії тощо. Кожен народ має свою мову та свою історію, які сприяють розвитку національної ідентичності через збереження і відтворення культурних, ментальних та психологічних основ. Він має й свою особисту історичну пам'ять, яка відрізняє його від інших народів та являє собою колективне, спільне уявлення про історичне минуле, відповідно закладає фундамент національної ідентичності. Зміни, які відбуваються у нашій державі, уможливають піднесення національної самосвідомості, що не може не позначитися на освіті. До того ж вона виступає головним чинником подолання негативного в соціальному житті, формуванні культури, міжнародних відносин в суспільстві, вихованню толерантності тощо.

ДЖЕРЕЛА

1. Бугай Л.О. *Формування національної свідомості, патріотичних почуттів учнів засобами національно-патріотичного виховання на уроках історії і в позаурочний час* / Л. О. Бугай. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-nacionalnoi-svidomosti-patriotichnih-pocuttiv-ucniv-zasobami-nacionalno-patriotichnogo-vihovanna-na-urokah-istorii-i-v-pozaurocnij-cas-418453.html>
2. Вдовенко І. С. Формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді в процесі технологічної освіти [Електронний ресурс] / І. С. Вдовенко // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2015. Вип. 52. С. 51-57. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2015_52_11
3. Основні тенденції, методи, засоби і форми патріотичного виховання в ВНЗ: *Вісник наукової бібліотеки*. Вип.4: бібліотечний ракурс [Текст] / під редакцією С. М. Кіреєвої. Х., 2015. 318 с.
4. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2020. Вип.87. С.340
5. Козир М.В. Дискусія як інтерактивний компонент уроку української мови в старшій школі. // *Педагогічна освіта: Теорія і практика*. Зб. наук. пр. №7 КМПУ ім. Б.Д. Грінченка. К., 2007р. С.98–103.
6. Козир М.В. Мовленнєва активність як першооснова формування вмінь доводити в учнів 5-7 класів ЗНЗ в процесі вивчення морфології. // *серія «Педагогіка і психологія»*. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*, випуск №35. Вінниця, 2011р. С.83–89.
7. Козир М.В. Теорія аргументації у формуванні в учнів вмінь доводити в ході критичної дискусії. // *«Лінгвістичні дослідження»*. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*, випуск №32. Харків, 2011р. С.267 — 274.
8. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. Режим доступу: https://rada.info/upload/users_files/22039066/1927f2a53302303bb55256a69066ec98.pdf
9. Кулішенко Л. Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців / Л. Кулішенко // *Світогляд — Філософія — Релігія*: Зб. наук. пр. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. № 1(1).
10. Мойсеюк Н. Є. *Педагогіка* : навч. посібник / Н. Є. Мойсеюк. К. : «КДНК», 2001. 608 с.
11. Розлуцька Г. Формування національної свідомості українців у процесі державотворення [Текст] / Г. Розлуцька // *Науковий вісник Ужгородського національного університету* / [Ред.кол.:

(гол. ред.) Козубовська І.В., Бартош О.П., Опачко М.В.]. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. Вип. 16-17. С.81-83.

12. Селищева І. А. Роль історичної освіти у формуванні національної свідомості / І. А. Селищева // *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2016. № 2 (47). С. 60–65. Бібліогр.: 7 назв.

13. Ушинський К.Д. *Про народність у громадському вихованні* // Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. К.: Рад. Школа, 1983. Т. 1.: Теоретичні проблеми педагогіки. С.43-103.

14. Фурманюк М. Національно-державницька самосвідомість: сутність поняття та напрями модернізації / М. Фурманюк // *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2011. Вип. 6. С. 290-299. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nziplend_2011_6_29.

REFERENCES

1. Buhai L.O. *Formuvannia natsionalnoi svidomosti, patriotychnykh pochuttiv uchniv zasobamy natsionalno-patriotichnoho vykhovannia na urokakh istorii i v pozaurochniy chas [Formation of national consciousness, patriotic feelings of students by means of national-patriotic education in history lessons and in extracurricular time]* / L. O. Buhai. Rezhym dostupu: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-natsionalnoi-svidomosti-patriotichnih-pocuttiv-uchniv-zasobami-natsionalno-patriotichnogo-vihovanna-na-urokah-istorii-i-v-pozauronij-cas-418453.html> [in Ukrainian]

2. Vdovenko I. S. (2015). *Formuvannia natsionalnoi samosvidomosti uchnivskoi ta studentskoi molodi v protsesi tekhnolohichnoi osvity [Formation of national self-consciousness of pupils and students in the process of technological education] [Elektronnyi resurs]* / I. S. Vdovenko // *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5 : Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp. 52. S. 51-57. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2015_52_11 [in Ukrainian]

3. Osnovni tendentsii, metody, zasoby i formy patriotychnoho vykhovannia v VNZ: (2015). [The main trends, methods, tools and forms of patriotic education in higher education] *Visnyk naukovoï biblioteky*. Vyp.4.: bibliotechnyi rakurs [Tekst] / Pid redaktsiieiu S. M. Kirieievoi. Kh., 318 s. [in Ukrainian]

4. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva «VATRA» Vinnytskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu KNTEU*. (2020). [Bulletin of the student scientific society “VATRA” Vinnytsia Trade and Economic Institute of KNTEU] Vinnytsia: Redaktsiino-vydavnychi viddil VTEI KNTEU, Vyp.87. S.340 [in Ukrainian]

5. Kozyr M.V. (2007). *Dyskusiiia yak interaktyvnyi komponent uroku ukraïnskoi movy v starshii shkoli. [Discussion as an interactive component of a Ukrainian language lesson in high school.] // Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Zb. nauk. pr. №7 KMPU im. B.D. Hrinchenka. K., S.98–103. [in Ukrainian]*

6. Kozyr M.V. (2011). *Movlennieva aktyvnist yak pershoosnova formuvannia vmin dovodyty v uchniv 5-7 klasiv ZNZ v protsesi vyvchennia morfolohii.//seriia «Pedahohika i psykhologhiia». Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, vypusk №35. Vinnytsia, S.83–89. [in Ukrainian]*

7. Kozyr M.V. (2011). *Teoriia arhumentatsii u formuvanni v uchniv vmin dovodyty v khodi krytychnoi dyskusii. [Speech activity as the basis for the formation of skills to prove in students 5-7 grades ZNZ in the process of studying morphology.] // «Linhvistychni doslidzhennia». Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody, vypusk №32. Kharkiv. S.267 — 274. [in Ukrainian]*

8. *Kontseptsiia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku. [The concept of the State target social program of national-patriotic education for the period up to 2025] Rezhym dostupu: https://rada.info/upload/users_files/22039066/1927f2a53302303bb55256a69066ec98.pdf [in Ukrainian]*

9. Kulishenko L. (2011). *Natsionalna svidomist kriz pryzmu svitohliadnykh pozytsii ukraïntsiv [National consciousness through the prism of worldviews of Ukrainians]* / L. Kulishenko // *Svitohliad — Filozofia — Relihiia: Zb. nauk. pr. Sumy: DVNZ «UABS NBU»*,. № 1(1). [in Ukrainian]

10. Moiseiuk N. Ye. (2001). *Pedahohika [Pedagogy] : navch. posibnyk / N. Ye. Moiseiuk. K. : «KDNK»*,. 608 s. [in Ukrainian]

11. Rozlutska H. (2009). *Formuvannia natsionalnoi svidomosti ukraïntsiv u protsesi derzhavotvorennia [Formation of the national consciousness of Ukrainians in the process of state formation] [Tekst] / H. Rozlutska // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu / [Red.kol.:(hol. red.) Kozubovska I.V., Bartosh O.P., Opachko M.V.]. Uzhhorod : Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla»*,. Vyp. 16-17. S.81-83. [in Ukrainian]

12. Selyshcheva I. A. (2016). Rol istorichnoi osvity u formuvanni natsionalnoi svidomosti [The role of historical education in the formation of national consciousness] / I. A. Selyshcheva // *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika : zbirnyk naukovykh prats..* № 2 (47). S. 60–65. Bibliohr.: 7 nazv. [in Ukrainian]
13. Ushynskiy K.D. (1983). *Pro narodnist u hromadskomu vykhovanni [On nationality in public education]* // Ushynskiy K.D. *Vybrani pedahohichni tvory: U 2-kh t. K.: Rad. Shkola., T. 1.: Teoretychni problemy pedahohiky.* S.43-103 [in Ukrainian]
14. Furmaniuk M. (2011). Natsionalno-derzhavnytska samosvidomist: sutnist poniattia ta napriamy modernizatsii [National-state self-consciousness: the essence of the concept and directions of modernization] / M. Furmaniuk // *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy..* Vyp. 6. S. 290-299. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2011_6_29 [in Ukrainian]

Kozyr M., Filonova N.

FORMATION OF STUDENTS OF 5-6 NATIONAL CONSCIOUSNESS IN STUDENTS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Abstract. *The article deals with the theoretical aspects of the formation of national consciousness in students of 5-6 grades in lessons of Ukrainian language and literature. The aim of the article is on the basis of a holistic analysis of scientific sources to theoretically substantiate the formation of national consciousness of students in grades 5-6 in lessons of Ukrainian language and literature. To achieve this goal it is necessary to solve the following tasks: identify and analyze the theoretical foundations of the research topic; to substantiate the need to form the national consciousness of students in grades 5-6 in lessons of Ukrainian language and literature.*

Based on the work of scientists, the authors analyzed recent research and determined the essence of the concepts of "consciousness", "national identity", "national consciousness", "formation", "patriotism", "values". The general and specific vision of researchers on these phenomena is revealed. It was emphasized that every educational institution in Ukraine should be a center of becoming a citizen-patriot who is ready to build his state as independent and democratic, ensure its national security and promote the unity of the Ukrainian people. The authors give an important place in this case to the lessons of the Ukrainian language and literature, because they are the ones who should not only impart knowledge, but also instill in the younger generation respect and love for the national language and culture. The authors also highlight the main tasks facing the modern teacher: to create a clear system of work aimed at forming the national consciousness and self-consciousness of students; to educate a conscious citizen of Ukraine; to popularize the Ukrainian language, to instill in students by their own example love and care for the native language, traditions, culture; to form the national consciousness of students; constantly systematize and integrate the acquired knowledge; instill the need to contribute to the fate of the homeland.

The necessity of forming the national consciousness of students of 5-6 grades in lessons of Ukrainian language and literature as the main factor of overcoming the negative in social life, formation of culture, interethnic relations in society, education of tolerance, etc. is substantiated.

Key words: *national self-consciousness; national consciousness; patriotism; consciousness; formation; values.*

Стаття надійшла до редакції: 15.05.2022р.

Прийнято до друку: 20.05.2022р.